

Лекція 7. Кількісні та якісні показники злочинності

План

1. Кількісні показники злочинності.
2. Якісні показники злочинності.

Література:

1. Закалюк А.П. Курс сучасної української кримінології: У 3 кн. Кн. 1: Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ: Ін Юре, 2007.
2. Кримінологія: Підручник / За заг. ред. О.М. Джужи. Київ: Юрінком Інтер, 2002.

1. Кількісні показники злочинності

Під *показниками злочинності* слід розуміти дані, які дають їй зовнішню кількісно-якісну визначеність. До основних показників злочинності відносять її стан, структуру, динаміку та шкоду.

Стан злочинності розглядається у двох сенсах: широкому та вузькому. У широкому значенні під станом злочинності розуміється *вся сукупність її кількісно-якісних показників*. У вузькому значенні під станом злочинності розуміють *зареєстровану злочинність на певній території за певний проміжок часу*. Основні відомості про стан злочинності беруться з даних офіційної *кримінальної статистики*. Кількість злочинів, зареєстрованих в Україні, зростає (із 130 тисяч у 1960 році до майже 550 тисяч у 2015 р.).

Абсолютна кількість злочинів, зареєстрованих на певній території за певний період часу становить *обсяг злочинності*.

Стан злочинності може виражатися не тільки в абсолютних, але й у відносних показниках, тобто в коефіцієнтах злочинності. Показники злочинності, виражені у *коефіцієнтах*, називаються *рівнем злочинності* і є відношення числа зареєстрованих злочинів або осіб, їх вчинили, до кількості населення, що проживає на певній території. Рівень злочинності показує, скільки зареєстрованих злочинів або осіб, які їх вчинили, припадає на визначену кількість населення (зазвичай, на 100 тис. жителів).

При цьому використовуються два види коефіцієнтів. Перший із них, *коефіцієнт злочинності* K_1 розраховується на все населення певного регіону (країни), включаючи й малолітніх: $K_1 = Z/H \times B$,

де Z – число зареєстрованих злочинів на певній території за певний період часу або кількість осіб, які їх вчинили; H – кількість жителів, які проживають на даній території; B – задана кількість жителів, на яку проводиться розрахунок (наприклад, 100 тис. або 10 тис.). Аналіз рівня злочинності на 10 тис. осіб населення в Україні у 60-ті роки в середньому складав 28,5%, у 70-ті – 29,7%, у 80-ті – 47,0% , у 90-ті – 104%.

Другий *коефіцієнт злочинності* K_2 розраховується не на все населення, а лише на населення віком 14 років H_{14} і старше, тобто на тих, хто досяг мінімального віку кримінальної відповідальності та старше: $K = Z/H_{14} \times B$, де H_{14} – кількість жителів, які проживають на певній території у віці 14 років та старше. Ці коефіцієнти розраховуються не тільки на злочинність у цілому, але й на кожен вид особливо врахованих злочинів, що входять до її структури.

Для отримання порівнянних показників злочинності на кілька років у статистичних дослідженнях виділяють *масив злочинності*, який складається з найбільш поширених насильницьких, загальнокримінальних корисливих та економічних злочинів, на реєстрацію яких зміни у кримінальному законі, що пов'язані з криміналізацією (декриміналізацією) діянь, істотного впливу не мають. Показники стану злочинності характеризують це явище здебільшого з кількісної сторони. Якісну характеристику злочинності дають інші показники.

2. Якісні показники злочинності

Структура злочинності являє собою співвідношення або питому вагу окремих видів злочинів, виділених за кримінально-правовим, кримінологічним чи змішаним критерієм. Структура злочинності виражається в абсолютних та відносних (у відсотках) показниках, фактах скоєних злочинів та осіб, які їх вчинили.

Найбільше практичне значення мають такі *показники структури злочинності*:

1) співвідношення різних видів злочинів за об'єктом посягання – (проти особи, власності і т.д.);

2) питома вага злочинів різної тяжкості;

3) питома вага групової злочинності;

4) питома вага рецидивної злочинності;

5) питома вага злочинності неповнолітніх;

6) питома вага жіночої злочинності;

7) питома вага злочинів, скоєних у стані сп'яніння;

8) питома вага злочинів, пов'язаних із незаконним обігом наркотичних засобів та психотропних речовин;

9) питома вага злочинців за родом занять;

10) питома вага організованих злочинних груп у груповій злочинності.

Кожен вид злочинності має свої кримінологічні особливості.

Виходячи зі структури злочинності, в кримінологічних дослідженнях робиться висновок про характер злочинності – про її найбільш типові риси.

Динаміка злочинності – це зміна її основних показників за певний період часу та на певній території. Для характеристики цього показника злочинності в кримінологічних дослідженнях використовують два методи одночасно: *математичний* та *графічний*.

Математичний метод втілюється двома способами: а) *ланцюговим*, за якого показники злочинності поточного року порівнюються з попереднім; б) *базовим*, у якому показники злочинності наступних років порівнюються з показником злочинності одного року, прийнятого за основу.

Графічний метод наочно ілюструє зміни показників злочинності у вигляді *графіків, діаграм, таблиць*.

Показниками, що характеризують **динаміку злочинності**, є її *абсолютний приріст* (зниження), *темпи зростання* (зниження) та *темпи приросту*.

Абсолютний приріст злочинності є різницею між даними та порівнюваними показниками злочинності.

Темп зростання злочинності показує, у скільки разів даний показник злочинності перевищує (менше) показника, взятого для порівняння. Цей показник може виражатися у відсотках, чи коефіцієнтах.

Темп приросту злочинності показує, наскільки даний показник злочинності перевищує (менше) показника, взятого для порівняння. Цей показник також може виражатися як у процентах, і у коефіцієнтах.

Шкода від злочинності є одним з основних її показників, оскільки саме він характеризує злочинність як небажане для суспільства явище. Шкода є негативним наслідком злочинності, а тому *нейтральні наслідки від злочинності* або окремого злочину не входять у предмет кримінологічних досліджень.

Основну групу негативних наслідків від злочинності складає та сукупна шкода, яка виникає в результаті скоєння окремих злочинів. Однак, шкода від злочинності не може зводитися до сукупної шкоди всіх злочинів. Це зумовлено такими обставинами.

По-перше, при скоєнні злочинів враховується лише така **шкода, яка має кримінально-правове значення**. Такою є шкода, що має властивість основної або кваліфікуючої ознаки складу злочину, а також обставини, що обтяжують покарання. Очевидно, що всі ці види негативних наслідків об'єднують заподіяння шкоди суспільним відносинам, що охороняються кримінальним законом, а також наявність причинного та винного (наміру або необережності) зв'язку між злочинним діянням та шкодою. У поняття шкоди від злочинності входять негативні наслідки, що виходять за межі об'єкта кримінально-правової охорони (емоційні переживання рідних і близьких потерпілих), та наслідки, що виходять за межі суб'єктивного передбачення злочинця, але опосередковано пов'язані зі злочином (витрати держави на утримання засудженого).

По-друге, **окремі злочини, навіть у сукупності, не приведуть до тієї шкоди, яку спричиняє злочинність**. Наприклад, одним із негативних наслідків групової злочинності є *розширене відтворення сталого кримінального середовища*. Ця шкода не може виникнути тільки внаслідок вчинення окремих злочинів у складі групи.

По-третє, **кримінологічна оцінка шкоди від злочинності не збігається з кримінально-правовою оцінкою шкоди від окремих злочинів**. Це зумовлено тим, що шкода від окремих видів злочинів може бути значно менше, ніж шкода від того виду злочинності, яку вони представляють. Наприклад, значна частина злочинів проти держави є небезпечнішою, ніж злочини проти власності. Однак у зв'язку з більшою поширеністю злочинів проти власності ними заподіюється більш значущу шкоду, ніж усіма злочинами проти держави в сукупності.

Слід зазначити, що при кримінально-правовій оцінці злочинів кількісний критерій є основним для оцінки заподіяної шкоди, якісний – додатковим. Навпаки, при оцінці шкоди від злочинності, обидва критерії є рівнозначними, а нерідко якісний критерій набуває домінуючого значення. Наприклад, при оцінці шкоди від екологічної злочинності більше значення має не кількість вирубаних дерев, загиблих тварин тощо, а ті негативні зміни, які сталися у природних умовах життєдіяльності людини.

Залежно від характеру виділяють шкоду пряму і непрямую. **Пряма шкода** від злочинності виражається в сукупності негативних змін у матеріальній та духовній сферах життя суспільства. **Непряма шкода** виражається в сукупності всіх витрат, які несе суспільство у зв'язку з існуванням злочинності. Залежно від виду соціальних цінностей, які зазнають негативних змін, виділяють такі види шкоди: 1) *фізична шкода*, що виражається у кількості смертей, числі інвалідів, кількості робочих днів, втрачених у зв'язку із втратою потерпілими здоров'я, погіршенням здоров'я потерпілих, зменшенні тривалості життя більшої частини населення; 2) *майнову шкоду*, яка обчислюється в грошах; 3) *особиста немайнова шкода*, виражена в негативних морально-психологічних витратах для суспільства (від наклепу, образи і т.д.); 4) *політична шкода*, заподіяна державі як офіційному представнику всього суспільства і нерідко виражається у відчуженні законослухняних громадян від держави; 5) *екологічна шкода*, що виражається в руйнуванні природної довкілля людини.

Хоча шкода від злочинності є одним з основних її показників, методики встановлення шкоди не отримали достатньої розробки у вітчизняній науці.